

Протосеміотика: середньовічні концепції знака

Т. О. Козлова

Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна
Corresponding author. E-mail: ethstlab@yahoo.com

Paper received 10.09.20; Accepted for publication 24.09.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-235VIII70-06>

Анотація. У статті запропоновано огляд головних філософських концепцій знака, зокрема вмотивованості зв'язку позначувального й позначуваного, які панували упродовж епохи Середньовіччя. Увагу приділено етимології та семантиці ключових термінів, які вживали теологи та філософи, що сприяє уточненню інтерпретації понять у контексті сучасної для них епохи, відповідному розумінню окремих дефініцій і розроблених концепцій загалом. Хоча середньовічні, так само як і античні, інтерпретації знака не отримали належного теоретичного узагальнення, а отже, перебували на стадії протосеміотики, вони створили філософське підґрунтя для лінгвосеміотичних досліджень Нового часу.

Ключові слова: філософія мови, протосеміотика, середньовічні концепції знака, вмотивованість імені, типи знаків.

Вступ. Останнім часом в лінгвосеміотичній все більше дискусії розгортається навколо проблем вмотивованості зв'язку між *signans* та *signatum*, ізоморфності мовних та когнітивних структур, що активізувало розвиток теорії іконічності. Термін 'іконічність', увійшов до наукового обігу в XIX ст. і був здебільшого пов'язаний із концепцією відтворення в структурі знака певних властивостей денотата. Утім питання вмотивованого зв'язку подібності між *signans* та *signatum* обговорювалося з часів античності.

Огляд публікацій за темою. Античні та середньовічні трактування різних питань філософії мови всебічно розглянуто в історіографії лінгвістики. Проте дослідники здебільшого зосереджуються на спільних та відмінних ознаках лінгвістичних традицій, чинниках їх формування та конкретних даних, які поповнили скарбницю знань про мову. Такі відомості становлять інформаційний базис багатьох підручників з історії лінгвістичних учень. Значно менше уваги приділено лінгвосеміотичним концепціям. Щодо теоретичного узагальнення та історичної динаміки ідей знакової природи мови, не можна не згадати здобутки Л. Г. Зубкової та Дж. Ділі.

По-перше, це фундаментальні дослідження Л. Г. Зубкової, в яких розвиток загальної теорії мови простежується через послідовність аспектуючих та синтезуючих концепцій, становлення уявлень про співвідношення 'мова, мовний знак — мислення — дійсність' [7], переконливо доведено категоріально-ієрархічну та універсально-типологічну детермінованість мовного знака як основоположну в системі визначальних властивостей мови; обґрунтовано граматичну обумовленість звукової будови мови, системну вмотивованість мовного знака [8]. Цілком підтримуємо переконання авторки концепції в тому, що "принцип знака [слід] розуміти в першу чергу як узгодженість двох сторін мовного знака, <...> [a] обґрунтувати принцип знака і, відповідно, пояснювати зв'язок між звучанням і значенням означає тлумачити системну обумовленість зовнішньої, звукової форми мови взагалі та її значущих одиниць зокрема" [8, с. 24].

У працях Дж. Ділі [14—18] представлено філософський аналіз античних та середньовічних ідей щодо природи знаків, розкрито вплив цих доктрин на подальший розвиток семіотики в епоху модернізму та постмодернізму.

Мета статті — оглянути окремі філософські концепції вмотивованості зв'язку позначувального й позначуваного, які панували упродовж епохи Середньовіччя.

Матеріали та методи. Реалізація мети унеобхідно

етимологічний та контекстний аналіз ключових термінів, уживаних теологами та філософами, що дозволяє уточнити інтерпретацію понять у контексті сучасної для них епохи та сприяє відповідному розумінню як конкретних дефініцій, так і розроблених концепцій загалом.

Результати та їх обговорення. Загальне поняття знака відсутнє в античних концепціях до IV ст. н.е. і вперше виведено Августином Блаженным [14, с. 23, 27]: "**De rebus et signis.** <...> sed potius quod **signa** sunt, id est, quod **significant.** **Signum est enim res,** praeter **speciem** quam **ingerit sensibus, aliud aliquid** ex se faciens **in cogitationem venire...**" (*Liber II:1.1*) [13] — "Що таке знак і наскільки він різний. ...знак є така реальність, яка впливає на почуття, незважаючи на вигляд і змушуючи думати про щось інше" (*Кн. II: 1:1*) [1] (тут і далі переклад — наш). У визначенні знака ("**Signum est enim res**") Августин уживає одиницю лат. *signum*, і "знак, клеймо; ознака; сигнал; емблема; доказ; печатка; сузір'я тощо" [4, с. 708-709], яка продовжує іє. *sēk-2* "різати", та широкозначне слово лат. *rēs, reī* "річ, предмет; світ, Всесвіт, природа; стан речей, умови; факт, дійсність; суть; зміст; причина; дія, діло; подія тощо" [4, с. 666], яке імплікує, що знак — це все і позначає будь-що. Тому для Августина знак — це річ і дія, суть та істина. Знак впливає на відчуття й стимулює не тільки те, що позначається терміном лат. *speciēs, eī* "вид, вигляд, зовнішність; образ, зображення; уявлення, поняття, ідея; ідеал тощо" [4, с. 719–720], а й щось інше, що виходить за межі відчуття й осягається розумом ("in cogitationem venire").

Розуміння знака Августином тісно пов'язане з запропонованою ним же класифікацією знаків. Зазначимо, що, наприклад, давньогрецька традиція розмежовувала поняття знака й символу, залучаючи знак (дгр. σημεῖον) до божественної чи природної сфери, а символ (дгр. σύμβολον) — до сфери людини: пор. дгр. δακτυλίων σημεῖα "відбиток" у Платона [3, с. 1470] та σύμβολα в Аристотеля [11, с. 49]. Більше того, актуальність цієї диференціації в античній грецькій традиції підтверджується не тільки філософськими поглядами, а й відмінностями в значеннях цих слів — іє. **dhejə-/*dhjā-/*dhī-* "бачити; показувати" > дгр. σημεῖον "знамення, прикмета тощо" [3, с. 1470] та дгр. σύμβολον "умовний знак, емблема, символ тощо" [3, с. 1532]. На відміну від своїх попередників, Августин наполягав на існуванні природних та культурних знаків: "1.2. **Signorum** igitur alia sunt **naturalia**, alia **data**" ... (*Liber II:1.2*) [AHDChLQ] — "...одні знаки — природні, інші — [умовно] встановлені" (*Кн. II: 1.2*) [1]. При цьому теолог вважав, що "першість серед знаків

належить **словам**” (Кн. II: 3) [1] (“**Inter signa verba principatum obtinent**” (Liber II:3) [13]). Виходить, що в теорії Августина поєднуються природні та культурні феномени як різновиди знака. Слово, яке теж є різновидом знака (“**inter signa verba...**”), співвідноситься з природою й культурою. Важливими для подальшого розвитку семіотики як науки про те, як діють знаки (семіозис), вважаємо, окрім інших, такі погляди Августина: “за допомогою [знаків] люди спілкуються один з одним для висловлення своїх почуттів. <...> незліченна кількість знаків переважно втілюється в словах, якими люди висловлюють свої думки. Адже усі види знаків <...> я міг висловити словами, але слів цими знаками [висловити] не міг би ніяк” (Кн. II: 3.4) [1].

Теорія знака отримала подальший розвиток у вченні Томи Аквінського, який дотримувався загального погляду на знак як на те, що слугує способом позначення ще чогось іншого. Теолог акцентує на вторинному характері знака й пояснює, що ідея (поняття, внутрішнє слово) власне і є знаком: “первісно істина перебуває в умі, і тільки [вторинно] – у речах, [причому] настільки, наскільки вони пов’язані з розумом як зі своїм першопочатком” [2, с. 216]. Знак позначає річ, яку ми сприймаємо органами чуття, і допомагає пізнати щось ще, а позначені словами речі самі собою є знаками інших речей. У розумінні знака й слова філософ спирався на одне з ключових положень античної та середньовічної філософії: “*Anima est quadammodo omnia*” (I^a q. 16 a. 3co.) [12] – “... душа, певним чином, – все існуюче” (Ч. I, в. 16:3) [2, с. 219]. Тома Аквінський був переконаний, що пізнання істини, яка визначається через подібність за формою (лат. *conformitas*) інтелекта й реалії, і є пізнанням всього існуючого, тобто буття.

З одного боку, за часів Середньовіччя мислителі все більше звертали увагу на прояви людського начала в мові, дискутували “про онтологічну й гносеологічну природу універсальї (загальних понять)” [7, с. 49], визнавали в акті номінації первинність довідкіля по відношенню до мови (найменувань): “Між об’єктом і його іменем незмінно стоїть той, тільки ради кого знак існує, – винахідник та *інтерпретатор* знака – людина” (курсив – наш) [5, с. 112]. Важливим досягненням середньовічних філософів, на думку Дж. Ділі [15, с. 26], було розуміння того, що саме через знак людський досвід встановлює зв’язок (nexu) між сферами природи та розуму. На жаль, знакова теорія (*cenoscopic*, а також *doctrina signorum* “science of sign”) того часу залишає неексплікованим третій складник процесу семіозису – інтерпретанту (складник, за допомогою якого “знак (незалежно від того, чи його основа переважно випадкова чи зумовлена) підлягає перетворенню у своїй підставі спочатку в об’єкт, а тоді - в інші знаки” [6, с. 170]). На цій стадії перебуває розв’язання семіотичних питань майже до XIX ст., тобто до появи теорії Ч. Пірса про знаки та їх типологію.

У науці пізнього Середньовіччя та Нового часу (до XVIII ст.) відсутні струнки знакові теорії, за винятком хіба *Tractatus de signis* Дж. Поїнсота (30-і рр. XVII ст.) [21]. Цей період збагачує філософію мови окремими ідеями, які в майбутньому суттєво не вплинули на погляди Ч. Пірса та його послідовників щодо вмотивованості оболонки знака його змістом. Проте досягнення мислителів тієї доби не тільки збагатили філософію мови, а й окреслили наперед окремі положення теорії іконічності. Коло дотичних семіотичних питань охоплює функціонування

знака, вмотивованість зв’язку позначувального й позначуваного, стадіальність семіогенезису, значення зображальності й наслідування в давніх лінгвокультурах. Нижче стисло викладено головні погляди мислителів на зазначені проблеми.

Натурфілософські уявлення, які характеризують діалектичне вчення, зокрема, Миколи Кузанського (XV ст.) про “сполучення протилежностей” (*coincidentia oppositorum*) (Про вчене незнання. Гл. 4:12) [9, с. 55], привернули увагу до взаємозв’язків різних явищ у природі, місця людини в світі, її розуміння як мікрокосму. Ідею безмежності Всесвіту й інтерпретацію світу як “розгортання Бога” чи “абсолютного максимуму” було екстрапольовано на мову, яка також наслідує принцип “усе в єдності” – “Імена даються згідно з нашим розрізненням реалій розумом, який <...> не в силах вийти за межі протилежностей, і немає імені, якому в його рухові не було б передбачене протилежне” (Про вчене незнання. Гл. 24:74–78) [9, с. 88–89]). Напевно, ці уявлення закономірно впливають не тільки з протиріччя філософії самого Кузанського, а й з особливостей гуманістичних ідей того часу, які являли собою боротьбу різних тенденцій. Головна ідея у вченні Кузанського – це пантеїстична ідея наближення Бога й природи, а також усунення розриву між божественним та земним [9, с. 438]. Ці приголомшливі для XV ст. ідеї про зв’язок природи й людини, про людину як центр і віддзеркалення Всесвіту не тільки відіграють провідну роль у натурфілософії наступних століть, а й прокладають місток до знакової концепції Дж. Поїнсота (XVII ст.) [21], якому вдалося довести роль знака як сполучної ланки між природою та культурою.

Дж. Поїнсот подолав обмеженість реалістичної та ідеалістичної парадигм Античності й Середньовіччя, запропонувавши переорієнтацію філософського мислення з онтологічного на гносеологічний ракурс. Саме це дозволило Дж. Поїнсоту визначити цінність знака в осягненні суті речей: [9a1-30] “**Signum ergo definitur in communi: Id, quod potentiae cognoscitivae aliquid aliud a se repraesentat**” (*Caput secundum. Definitio et Divisio Signi, 11–13*) [21, с. 25] – “**Знаку можна дати** таке загальне **визначення**: те, що репрезентує розуму (букв. силі пізнання) щось іще” (Гл. 2: *Визнач. і класиф. знаків, 11–13*).

Із впевненістю можна сказати, що подане визначення – це ревізія концепцій Августина й Аквітанця, оскільки Дж. Поїнсот, як і його попередники, виводить загальну дефініцію (“in communi” – “загалом”) для знаків різних типів (“...definitionem signi, ut complectatur **omnia** signa” [21, с. 27] – “визначення [такого] знака, яке охоплює **всі** знаки”). Проте істотною є відмінність між ранішими дефініціями знака та трактуванням Дж. Поїнсота.

Розв’язання проблеми “De rebus et signis” (Liber II:1.1) [13] / “Що таке знак” Августин бачить у співвіднесенні знака й мислення таким чином, що знак стимулює думку, викликає згадку про щось: “Signum <...> aliud aliquid ex se faciens **in cogitationem venire...**” (Liber II:1.1) [13] – “Знак <...> [змушує] **приходити в голову дещо інше**” (Кн. II: 1:1) [1]. У формулюванні цього положення теолог уживає вираз *in cogitationem venire*, де лат. *cogitationem* < *cōgītātio*, *ōnis* [*cogito* I < *co-*+*agito* ‘привести в рух’ означає “міркування, уявлення, роздуми” [4, с. 41, 154], а вислів *in cogitationem venire / incidere* – “спадати (спастися) на думку” [4, с. 154, 386–387] й імплікує сенс ‘такий, що трапляється через випадковість’. Зазначимо, що актуальність семи ‘випадковість’ підтверджується значеннями

різних виразів, структури яких містять латинські дієслова *venio, vēnī, ventum, īre* “приходити, приїжджати” (*scriber, quod in buccam venit* “писати те, що приходить в голову”, *aliquid sorte alicui venit* “випало на долю, дісталось за жеребом” тощо [4, с. 811]) й *in-cido, cidī, -, ere* “натрапити на щось” (*incidit in mentem alicui* “приходить у голову, спадає на думку” тощо) [4, с. 386-387]. Виходить, це “щось це” не обумовлене якимись закономірностями, а виникає ззовні й через знак сприймається, обіймається розумом, стає набутком думки (*omnes suas cogitationes in aliquam rem conferre* “направити на щось усі свої думки” [4, с. 154]). А це означає, аби пізнати щось, необхідно зрозуміти його (*cogitatione aliquid compliciti / percipere* “сприйняти, охопити думкою, осягнути” [4, с. 154]).

Дж. Поінсот обирає інший ракурс і розглядає знак як такий, що репрезентує щось свідомості (*quod potentiae cognoscitivae* – букв. “силі пізнання”). При цьому філософ уживає лат. *cognoscitive < cōgnōsco, nōvī, nitum, ere* [*co-(g)nosco* “дівнаватися, вивчати”] “пізнавати; дізнаватись (про відоме раніше); розслідувати” [4, с. 155, 515]. Вираз лат. *potentia cognoscitiva* трапляється не тільки у працях Дж. Поінсота (*Tractatus de signis*. 9a1-30 [21, с. 25]), а й Томи Аквінського (*Summa Theologiae*. Ia. 85. 2 [19, с. 59]). Сучасні філософи пропонують цей термін перекладати з латини на англійську мову як “cognitive faculty” [19, с. 59], “cognitive power” (J. Deely) [21, с. 25]. Контексти, де уживається цей вислів, дозволяють припустити, що семантично лат. *potentia cognoscitiva* наближається до значення сучасного терміна *когнітивні здібності* (“природні засоби” емпіричного та раціонального пізнання (відчуття, сприйняття, пам’ять, інтелект, інтуїція, уява, аналогія, синтез, аналіз тощо), які дозволяють досягти об’єктивної істини й зберігати інтерсуб’єктивність знання [10, с. 420]).

Для Дж. Поінсота пізнання – проникнення в суть речей, а знаряддям пізнання є знак: [9a1-30] “...intellectus cognoscit per conceptus significativos et loquitur per voces significativas, et in universum omnia instrumenta, quibus ad cognoscendum et loquendum utimur, signa sunt...” (*Caput secundum. Definitio et Divisio Signi*, 4–8) [21, с. 25] — “...розум пізнає через сигніфікацію й виражає те, що знає через звуки; і всі існуючі знаряддя пізнання (букв. ‘які застосовуються для отримання знання й говоріння’) є знаками” (Гл. 2: *Визнач. і класиф. знаків*, 4–8).

За Дж. Поінсотом, саме знак забезпечує доступ до суті речей [6, с. 167], поєднуючи таким чином у нашому досвіді природні й культурні феномени шляхом репрезентації ([9a1-30] “aliquid aliud a se **repraesentat**” [21, с. 25]). При цьому репрезентація не просто унаочнення чи імітація (лат. *re-praesento, āvī, ātum, āre* “наочно подавати; відтворювати; наслідувати” [4, с. 664–665]), оскільки багато які речі, окрім знаків, можуть являти собою щось інше: “[647a16-b26] Cum constet multa repraesentare aliud seu manifestare, et non per modum signi, sicut Deus repraesentat creaturas, et omnis causa effectus, et principia manifestant conclusiones, et lux colores; nee tamen habent rationem signi....” (*B.I, Q. I: 24-29*) [21, с. 119] – “Відомо, що багато речей можуть репрезентувати щось не через знак, скажімо, Бог виявляється як істота, кожна причина – як результат, принципи – як висновки, а світло виявляється у кольорах: проте ці зв’язки [встановлюються] не через знак”. Знак виконує інакшу роль, ніж “самоманіфестація” речі (“[647a16-b26] non ut pure manifestatum a se” (*B.I, Q. I: 37-38*) [21, с. 119]), і подає річ залежно від позначуваного ([647a16-b26] “ab ipsa re **significata**” (*B.I, Q. I: 34-35*)

[21, с. 119]), а відношення між знаком і позначуваним є категоріальним ([648a27-b37] “Ergo relatio signi ad signatum praedicamentalis est....” (*B.I, Q. I: 28-29*) [21, с. 121]). Імовірно, це твердження слід розуміти як те, що кожна річ займає певне місце в структурі категорії, яка об’єднує ці речі за спільною для них ознакою. Поняття ж про кожного з членів категорії виражено в імені, тобто ім’я вказує на місце позначеної реалії в категорії: “...Notio praedicamentalis est Nomen” (*G. Dalgarno. Ars signorum*) [цит. за: 20, с. 244].

Отже, за Дж. Поінсотом, знак не запобігає природним або культурним зв’язкам ([647a16-b26] “relatio realis vel rationis” (*B.I, Q. I: 44*) [21, с. 119]). Він також не детермінований винятково природними чи раціонально встановленими зв’язками ([647a16-b26] “et non solum agimus de relatione reali vel rationis determinate” (*B.I, Q. I: 46-48*) [21, с. 119]). Навпаки, знак залучає й те, що існує незалежно від когніції (“ens reale” (*B.I, Q. I: 14*) [21, с. 48] – “реально існуюче”), і те, що обумовлюється нею (“[285a12-b4] “ens rationis” (*B.I, Q. I: 39-41*) [21, с. 48] – “ментально існуюче”).

Виходячи з того, що знак, аби позначати щось іще, має належним чином співвідноситися (букв. бути “пропорційним”) із власне позначеним/означеним об’єктом ([655b8-42] “in signo ... proportio et connexio cum tali significato” (*B.I, Q. 2: 19-21*) [21, с. 135]), Дж. Поінсот встановлює різні типи такої пропорційності ([655b8-42] “Quae proportio ... varia est” (*B.I, Q. 2: 22-23*) [21, с. 135]) і створює типологію знаків (див. [9b34-10a26] (*Summulae*. 2) [21, с. 27]):

(1) з огляду на те, як вони представлені свідомості (*signum formale et instrumentale* / формальні та функціональні);

(2) відповідно до співвідношення з позначуваним (функціональні знаки поділяються на (2.1) *signum naturale* / природні знаки – ‘дим означає вогнище’, (2. 2) *signum ad placitum* / знаки, обумовлені волею соціуму – слово *homo* ‘людина’, (2. 3) *signum ex consuetudine* / звичайні знаки, встановлені звичаєм чи традицією вживання реалій – ‘серветки на столі означають обід’).

Філософ зазначає, що для природних знаків зв’язок із власне позначеним об’єктом – реально існуючий (“Relatio signi naturalis ad suum signatum, <...> realis est, et non rationis” (*B.I, Q. 2: 9-12*) [21, с. 135]), але він усвідомлюється через те, що заздалегідь припускається ([663b17-25] “praesuppositum aut concomitans” (*B.I, Q. 2: 4*) [21, с. 152]). Так у свідомості дим стосується вогнища, а образ до екземпляра (який наслідується) як міра того, що має бути репрезентоване знаком ([663a19-b17] “mensuram in genere repraesentabilis et manifestabilis potentiae” (*B.I, Q. 2: 39-41*) [21, с. 151]). Знакове відношення (*in signo proportio cum tali significato* / знак – позначуване) є також ментальним, оскільки саме свідомість встановлює правильне співвідношення між знаком та саме таким, а не іншим, позначуваним, ([663b17-25] “ut hoc signum sit proportionatum illi signato potius quam alteri” (*B.I, Q. 2: 4*) [21, с. 152]).

Висновки. Підсумовуючи ці та інші погляди філософів Середньовіччя на природу знака, слід наголосити на головних положеннях про систематизуючий підхід до розуміння знака та визнання в ньому одночасно природної й культурної суті (на відміну від античної доктрини природного знака та догми конвенційного знака Ф. де Соссюра); розуміння знака взагалі, тобто не лише як

представника конкретного типу реалій (token), а як феномена, який виявляється в своїх різновидах; усвідомлення того, що знак діє в процесі комунікації та створює умови для безперервності людського досвіду.

На відміну від античної філософії, знакові відношення розуміли не як природні, а як психологічні; знак тлумачили як зв'язок із тим, що саме пізнає людина про суть речей, а не як зв'язок із реалью чи її суттю; уявний образ речі вважали позначуванням мовного знака; а ім'я – знаком певної суті чи думки; зв'язок між позначувальним та позначуваним мовного знака – конвенційний і випадковий, оскільки структура мови віддзеркалює природний

стан речей та їх взаємозв'язки виключно через посередництво людської свідомості.

Аналіз окремих положень теорій Середньовіччя засвідчив належну увагу філософів до семіотичних проблем, їхнє намагання до систематизації відомостей щодо природи, формування та функціонування знаків. Через брак теоретичного осмислення процесів семіотизації, концепції Середньовіччя слід віднести до протосеміотики — першооснови сучасної науки про знаки та знакові системи. Утім такі ідеї та положення створили підґрунтя для теорій Нового часу й розуміння механізму семіозису, з'ясування ролі знаків у пізнанні й комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Августин. О християнском учении. Т. 1. Антология средневековой мысли. СПб.: Изд-во Русского християнского гуманитарного института, 2001. URL: http://krotov.info/library/01_avg/ustin_004.htm
2. Аквинский. Сумма теологии. Часть I, Вопросы 1–43. Киев: Эльга, Ника-Центр, М.: Элькор-МК, 2002. 561 с.
3. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь. М.: Гос. изд-во нац. и иностр. словарей, 1958. 1904 с.
4. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. [11-е изд., стереотип.]. М.: Рус. яз. Медиа, 2008. 843 с.
5. Десницкая А. В., Кацнельсон С. Д. История лингвистических учений. Средневековая Европа. Л.: Наука, 1985. 286 с.
6. Ділі Дж. Основи семіотики. Львів: Арсенал, 2000. 252 с.
7. Зубкова Л. Г. Общая теория языка в развитии. М.: Изд-во РУДН, 2003. 472 с.
8. Зубкова Л. Г. Принцип знака в системе языка: монография. М.: Языки славянской культуры, 2010. 752 с.
9. Кузанский Н. Сочинения: в 2 т. / общ. ред. Тажуризиной З. А. М.: Мысль, 1979. Т. 1. С. 47–184.
10. Словарь философских терминов / под ред. Кузнецова В. Г. М.: ИНФРА-М, 2005. 731 с.
11. Aristotelis. Liber de interpretation [Περὶ ἑρμηνείας]. Categoriae et Liber de interpretation. Oxford: Oxford University Press, 1974. P. 47–72.
12. Aquino. Summa Theologiae [Electronic resource]. Corpus thomisticum. S. Thomae de Aquino. Opera omnia, 2011. URL: <http://www.corpusthomicum.org/sth1015.html>
13. Augustinus Hipponensis. De Doctrina Christiana libri quatuor. S. Aurelii Augustini opera omnia. Editio latina. URL: http://www.augustinus.it/latino/dottrina_cristiana/index2.htm
14. Deely J. The Green Book. The Impact of Semiotics on Philosophy. First Annual Hommage à Oscar Parland at the University of Helsinki. Helsinki, 2000. 61 p. URL: <http://www.helsinki.fi/science/commens/papers/greenbook.pdf>
15. Deely J. N. Augustine & Poinot: The Semiotic Development. Scranton, PA & London: University of Scranton Press, 2009. 302 p.
16. Deely J. N. Descartes & Poinot: The Crossroads of Signs and Ideas. Scranton: University of Scranton Press, 2008. 224 p.
17. Deely J. N. Medieval Philosophy Redefined: The Development of Cenoscopic Science, AD354 to 1644 (From the Birth of Augustine to the Death of Poinot). Scranton: University of Scranton Press, 2010. 508 p.
18. Deely J. N. The Role of Thomas Aquinas in the Development of Semiotic Consciousness. Semiotica. 2004. No. 152. P. 75-139.
19. Durbin P. T. St. Thomas Aquinas. Summa Theologiae: Vol. 12, Human Intelligence: 1a. 84–89. Latin Text and English Translation. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 228 p.
20. Michael I. English Grammatical Categories: And the Tradition to 1800. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 640 p.
21. Poinot J. Tractatus de signis. The Semiotic of John Poinot / Interpretive arrangement by John N. Deely; in consult. with Ralph Austin Powell, from the 1930 Reiser ed. (emended 2nd impr.) of the Ars Logica, itself comprising the first two parts of the five part Cursus Philosophicus of 1631–1635, by the same author. First Published at Alcalá de Henares (Complutum), Iberia, 1632. [1st ed.]. Berkeley and Los Angeles, California; London, England: University of California Press, Ltd., 1985. 621 p. URL: <https://archive.org/details/tractatusdesigni00johnrich>

REFERENCES

1. Saint Augustine (Bishop of Hippo). On Christian Teaching. SPb.: Russian Christian Institute of Humanities, 2001. URL: http://krotov.info/library/01_avg/ustin_004.htm
2. Aquinas Th. Summa Theologica. Second Part. Questions 1–43. Kiev: El'ga, Nika-T'Sentr, M.: El'kor-MK, 2002. 561 p.
3. Dvoret'skii I. H. An Ancient Greek — Russian Dictionary. M.: Gosudarstvennoe izdatel'stvo natsional'nikh i inostrannikh slovarëi, 1958. 1904 p.
4. Dvoret'skii I. H. A Latin — Russian Dictionary. [11th ed.]. M.: Russkii iazyk Media, 2008. 843 p.
5. Desnitskaia A. V., Katsnel'son S. D. The History of Language Theory. Medieval Europe. L.: Nauka, 1985. 286 p.
6. Deely J. Basics of Semiotics. Lviv: Arsenal, 2000. 252 c.
7. Zubkova L. G. The General Theory of Language in Its Development. M.: People's Friendship University of Russia, 2003. 472 p.
8. Zubkova L. G. The Principle of Sign in Language System. M.: Iazyki slavianskoï kul'tury, 2010. 752 p.
9. Nicholas of Cusa. Кузанский Н. Works: in 2 vols. / ed. by Tazhurizina Z. A. M.: Mysl', 1979. Vol. 1. P. 47–184.
10. A Dictionary of Philosophy Terms / ed. by Kuznetsova V. G. M.: INFRA—M, 2005. 731 c.

Protosemiotics: Medieval Theories of Sign

T. O. Kozlova

Abstract. The article discusses the Medieval keystone theories of sign, particularly the issues of motivated relations between *signans* and *signatum*. Special attention is given to the etymology and semantics of the key terms employed by the theologians and philosophers. Such approach enabled a more detailed interpretation of the concepts, definitions, and doctrines belonging to that period of history. Even though Medieval interpretations of sign, as many ancient ones, lacked theoretical generalisations, and hence can be referred to as protosemiotics, they established the framework for modern lingvosemiotic research.

Keywords: philosophy of language, protosemiotics, Medieval doctrina signorum, motivation of naming, types of signs.